

MERÉNYI LÁSZLÓ:

KÓBOR ÉRTELMISÉGIK

Mióta az általános iskolát elvégeztem, csak vakációzó diákként pillantottam be a falu életébe.

Egyetemi hallgató voltam még, amikor megnősültem. A feleségem — „benszülőtt” városi — rettegett attól, hogy falura kerülünk. Választhattunk: városban csak egyikünknek jut állás, albérlésben lakunk — falun gimnáziumi állást kapunk mindketten, remek lakással.

A Hernád völgye: akár egy nyitott folyosó. A „kassai szél”, ha jókedve van, százkilométeres sebességgel vágat be. Szikszó a Hernád-völgy torkában fekszik. Akár egy pihenő oroszán előrenyújtott mancsai, úgy veszi közre két dombvonulat. Igaz, a hegyek, amelyek közé vágyódtunk, itt már dombocskákká szelidültek, de nyugati szomszédunk a fenséges Bükk. „Falusi értelmiségiek” lettünk.

„Jól érzi itt magukat?” — hangzott el számtalanszor a kérdés. Mit mondjunk? Állásunk, szép lakásunk van, persze, hogy jól. Szórakozási lehetőség is akad, hisz Miskolc csupán tizenhat kilométer. De miért feszengünk olyan kínosan, mielőtt válaszolnánk?

Közösségből kerültünk ki, közösségbe is kerültünk be. Itt mintha valami nem lett volna rendben: a kollégákkal méregettük egymást, de a „szervusz! szervusz!” kettős sorompója előtt megtorpantunk. Az iskola közös igazgatású, a tantestület jól összehozott gárda, kialakult baráti körökkel.

Az első év cudarul nehéz volt. Pedig a tanári összejövetelekre szorgalmasan eljártunk, s mintha oldódott is volna a görcs, de aztán újra megmerevedett minden. Tavaly őszi értelmiségi klubot próbáltak létrehozni a község és a kultúrotthon vezetői. Egyetlen összejövetel után elavult a terv. Látszólag senki nem bánta. Mi sem.

De elgondolkoztunk. Hová kerültünk? Micsoda istenverte hely ez, ahol semmiféle lehetőség nincs meghitt emberi kapcsolatok kialakítására?

Az 1965-ös adatok szerint a község lakóinak száma kerekén 6300 fő. A lakosság 28,5 százaléka mezőgazdaságban, 23,6 százaléka az iparban, 8,4 százaléka az építőiparban, 10,2 százaléka a közigazgatásban, 7,1 százaléka a kereskedelemben, 22,2 százaléka a népgazdaság egyéb ágaiban dolgozik.

A munkásvonatok tömve vannak: az iparban dolgozók Miskolcra, illetve Diósgyőrbe, a Lenin Kohászati Művek üzemébe járnak, a közigazgatásban dolgozók pedig részben a megyeszékhelyre, zömmel azonban Encsre, a járási székhelyre utaznak. A műszakok végéhez igazodó vonatokról, mint a felhő, hömpölyög a falu felé a tömeg.

Már a heterogén összetétel is megnehezíti a művelődés helyzetét. De nehézzé teszi a község története is. (Megye-, később járási székhely, végül az sem.) Nagyszámú cigány lakosság is él itt.

A község lakosai közül nem ír, nem olvas 6,3 százalék, az általános iskola 1—5 osztályát végezte 28 százalék, 6—7 osztályát végezte 41 százalék, a 8. osztályt is elvégezte 14,8 százalék, a középiskola 1—4 osztályát végezte 3 százalék, érettségizett 4,6 százalék, egyetemet, főiskolát végzett 2,2 százalék.

A helyzet 1960 óta kedvező irányban alakult: három évfolyammal, hat osztályban 175 tanulóval működik a gimnázium. Az általános iskolában és a gimnáziumban 46 pedagógus tanít. Tízezer kötet körül van a községi könyvtár könyvtárolmánya. Az elmúlt év művelődési „szezonjában” 54 ismeretterjesztő előadáson 2494-en vettek részt.

Nem rossz számok. De a rendezvények nagy részére nem azok jönnek el, akiknek szántuk volna; a mezőgazdasági foglalkoztatottságuknak mindössze 4,5 százaléka kölcsönöz a könyvtárból; a közegészségügyi viszonyok rosszak, nagy a csecsemőhalandóság; a természetes szaporodás tíz év átlagában évi 51, de tavaly csupán 27 volt; baj van a törvényességgel, a szocialista tulajdon megőrzésével, stb. stb.

Mindezt a tanácsitkár beszámolójából tudom meg.

A meghívón ez állt: „A községben lakó értelmiségiek részére a Művelődési Ház nagytermében megbeszélést tartunk. A megbeszélés tárgya: Az értelmiségiek szerepe a község kulturális életében.”

Körülöttem értelmiségiek, jó részt ismerősök. A kollégáim, szép számmal, aztán agrár-szakemberek, műszakiak, orvosok. Itt van a járási tanács elnökhelyettese is. Hatvanan lehetünk. A faluban élő értelmiség negyven százaléka.

A körülmények kísértetiesen hasonlítanak a tavalyihoz. Ugyanaz a terem, ugyanazok a székek, asztalok, terítők. Zömmel ugyanazok az arcok.

— Hogy miért hívtuk ide az elvtársakat? — kérdezi a tanácsitkár. — Két dolgot kérünk. Először is aktív részvételt a község népművelésében. Tartanak előadásokat saját foglalkozási körülről, akár a nők akademiáján, akár a klubok egyikében. Másrészt — és nem kevésbé fontos ez sem — a rendezvényeken való megjelenésükkel mozgósítsák a lakosságot, használják ki a személyük iránt megnyilvánuló tiszteletet, hassanak...

A tömör csenddé összeálló egyetértésben már a tavalyi kudarc ismétlődését érzem.

Az emberek elkopnak a munkahelyükön, idegük, kedvük elvész, s ha emberek közé vágyanak, a már kialakult baráti körök langyos melegében mártóznak meg, vagy az ágyból, elalvás előtt, ólmos szempillákkal nézik a tévé műsorát. (Kartársaimmal kivétel nélkül heti 30 körül óraszámban tanítunk. Ehhez jön az osztályfőnöki adminisztráció, a felkészülés, a dolgozatok, a tanulószoba. Soroljam még?) Kinek van kedve „népművelősdit” játszani?

Az első felszólaló bátran helyesel. A kezdeti idegenkedés után — mondja — egyfajta melegebb légkör fog kialakulni, amint ezt az énekpar példája is bizonyítja. A református esperes (járási tanács-tag), az értelmiségiek kialakítandó fórumát kevésnek tartja, szerinte tovább kell lépniük. Hiszen ilyen téma, mint „Mi az élet értelme? Miben keressük létezésünk célját?” — mindannyiunkat érdekelne. A közös érdeklődés nyomán emberi kapcsolatok szövődnek, s ez már biztosítéka lenne együttműködésünknek.

Lám, itt is, ott is szót kérnek.

Az iskola igazgatója a tavalyi kudarcra végződött megbeszélést idézi. Pedig mennyi teendők lennének! Az általános iskolából kikerült fiatalok művelődési igénye minimális, kulturálatlan életformájukért mindannyian felelősek vagyunk. Felütötte a fejét a huliganizmus, és a felnőttek közönye, amellyel a község fiataljainak ügyét kezelik, már-már felháborító. A tsz beiskolázása a dolgozók iskolájába évente egy fő. Ami pedig bennünket érint: ha szétszédünk anélkül, hogy valamit határoznánk, a tavalyi megbeszélés szelleme kísérthet.

A járási tanács elnökhelyettese felhívja a figyelmet arra, hogy a IX. kongresszus irányelvei az értelmiségtől nemcsak saját munkájának becsületes elvégzését követelik, hanem aktív részvételt a népművelő munkában. Hiszen tudásunkat továbbadni, ismereteinket közölni elemi kötelességünk. S egy megalakítandó értelmiségi klubban, vagy fórumon önképzésünkre, érdeklődési körünk ki szélesítésére is volna lehetőségünk.

A kultúrház-igazgató már a létrehozandó értelmiségi társulás szervezeti formáit körvonalazza. Teljesen igazat adok neki: munkánk alapvető feltétele az összerázódás, egymás megismerése, hogy hatni, tenni tudjunk.

(Egyik kartárs, a megbeszélés előtt: „Húsz éve folyik a kísérletezés a község értelmiségi embe-reinek összehozására. Sikertelenül. Pont most sikerülne?”)

A tsz-elnök az értelmiségi munka egészen szokatlan lehetőségére mutat rá:

— Higgyék el, elvtársak, az emberek tudatának átalakítása — ez már szólam — nem megy máról holnapra. Hogy ez mennyire így van, azt csak a párttitkárom, én, meg a jóisten tudjuk. Mert hiába magyarázom én, hogy négy órát dolgozik, János bátyám, tízre me-

gyen ki, kettőre megunja, így ne csodálkozzon, ha zárszámadáskor nincs a bukszában semmi. Azt mondja: „Mondjad csak, Lacikám, ezért választottunk meg?” Nem azt kérem én az elvtársaktól, hogy menjenek kukoricát törni, hanem azt, hogy ebben a hatalmas munkában, az emberek tudatának átférfálásában segítsenek.

A hozzászólás után megindult a beszélgetés. Világossá vált, hogy összefogásunkra, munkánkra szükség van. De bennünk is meg kell lenni a segíteni akarás vágyának. A kérdés ez: meg tudjuk-e oldani — esetleg konkrétabb célkitűzések alapján — a ránk váró feladatokat?

Hatalmas súllyal nehezedik ránk a feladat, részt vállalni az emberek szocialista gondolkodásának kialakításában. S hogy hogyan látunk hozzá, milyen sikerrel végezzük ezt a munkát, az nagyban függ attól: milyen szálak fűznek össze bennünket, értelmiségiakat, mert erőnket megszorozhatja az összefogás, a közös célok felismerése és követése.

A megbeszélés végén egy kis vezérkar alakult, amely már konkrét problémákról tárgyal.

Tíz óra után odakint szakad a havasosó. Mintha vásott kölyök-óriások tréfája lenne, meg-meg-újuló rohamokban csapja arcunkba a „kassai szél”. Csak a megbeszélés résztvevőit látni az utcán.

Utolérjük az igazgatót és a férjét.

— Önök is értelmiségiek? — kérdelem.

— Igen, akárcsak Önök, mi is kóbor értelmiségiek vagyunk.

Nevetünk.

Valóban azok volnánk?

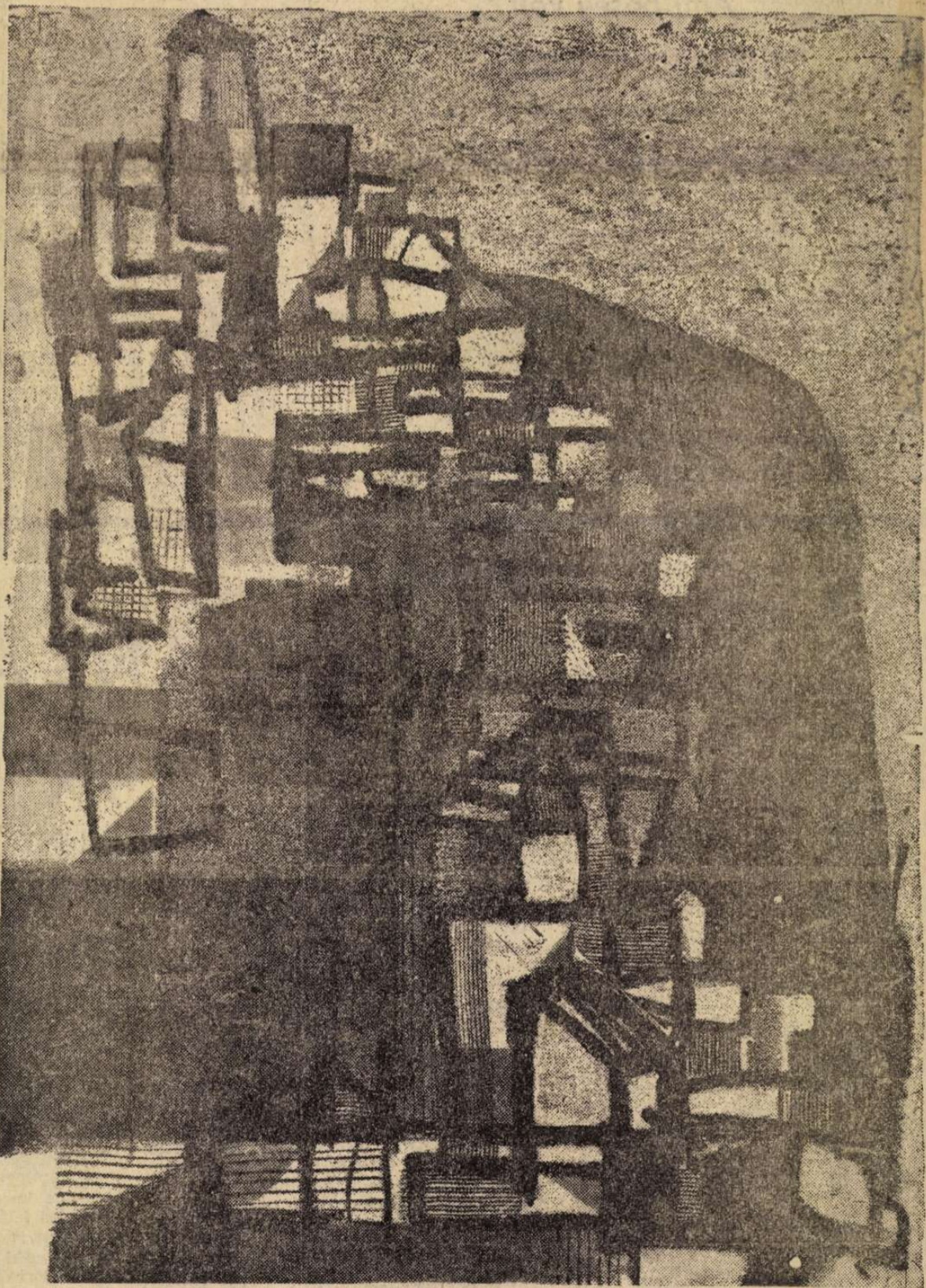
Cigány-nyelvtan

A Magyar Nyelvtudományi Társaság kiadásában megjelent az első olyan munka, amely a magyarországi cigányság nagy többségének, a lócsiszár-törzsek, a lováriknak az anyanyelvével foglalkozik. Megdöbbentőnek találom, hogy ez az első ilyen kísérlet. Elvégre ma is mintegy kétszáz ezer cigány él az országban, egyenjogú állampolgárok, továbbá idegenforgalmi nevezetességek — és nyelvük mégis ennyire kívül esett a tudományos érdeklődésen.

Nem vagyok illetékes abban, hogy a szerzőknek — Hutterer Miklósnak és Mészáros Györgynek — valamint a kötet szerkesztőjének, Vekerdi Józsefnek a munkáját tudományos szempontból megítéljem. De ahhoz elég élénk a fantáziám, hogy elképzeljem, milyenek is lehettek azok a „sokszor embertelen nehézségek”, amelyek között a kutatók a nyelvtani és szótári adatgyűjtést végezték. A huszadik századi Európából egy magnóval felszerelve betérni zárt, öntörvényű törzsi közösségekbe, s a megsokkott erkölcsi és higiéniai normákról megfélemlítve, megnyerni bizalmukat, sőt közreműködésüket — ez nem lehetett gyerekjáték. Ennek első feltétele nyilván az volt, hogy a gyűjtő ne pittoreszk kalandnak lássa a lovári-életformát, hanem normális, hagyományosan berendezett hétköznapi életnek. Teljesen más vonatkozási rendszerbe kellett át-helyeznie magát, hogy az anyag birtokába jusson, és ez a szempont-váltása nem lehetett külsődleges aktus, látványos tornászmutató. A szerzők ropant teljesítményéhez képest túllontúl szerénynek látszik az öt-százás példányszám, mely még a bolti árusítást is lehetetlenné teszi.

A munkának külön értéke, hogy az utolsó pillanatban fogtak hozzá. Az ipari fejlődés nyilván percekben belül szétbomlasztja a cigány-törzsek életformáját, a lócsiszárokat, a sátorosokat, a rézműveseket, a dögészeket, a lombosokat, a hálózókat, az üstfoltozókat és a többiek a hagyományos munka fogytával bekényeszerűnek a körülöttük élő és dolgozó nagyobb közösségbe, és ez nyelvük fokozatos feladásával jár. Erről a folyamatról ékesen tanúskodnak a között szótár magyar jövevény-szavai — úgy vélem, általános érdekű nyelvész-feladat lehet egy nyelv gyorsított integrálódási folyamatának megfigyelése.

A cigányok törzsi életformájának feladását „európaizálódás” normális és üdős folyamatnak tartom. A legkínosabb, hogy ezt még mindig az az előítélet-gyűrű akadályozza, amellyel fölöttébb kultúrált honfitársaink jórésze még ma is körülvézi őket. Sosem felejttem el: tavaly a Ferencváros —Vasas mérkőzésen egy vasutas úr ült mögöttem, aki rejtélyes izgalomba jött, ahányszor Farkashoz került a labda. Ilyenkor felugrott, és kimeredő szemmel üvöltözte, hogy „te rohadt cigány”, sőt, sikeres cseleketesen a „büdös” valamint a „mocskos” jelzővel is megtisztelte a közép-csatárt. Ehhez hasonló megkülönböztetést 60 000 ember jelenlétében — nagyon helyesen — nem merte volna megkockáztatni, ha Farkast netántán bármi más származásúnak vélte volna. A cigány az egyetlen néptörzs vagy faj, amelyet még mindig nyíltan lehet gyalázni nálunk. Ilyen körülmények között Hutterer Miklós és Mészáros György munkája politikailag is jelentős — a cigányság nyelvteremtő és konzerváló erejét és szellemi hajlékonyságát bizonyítja. E. I.

Nagy Sándor: Táj